

Sokszor elég csak perspektívát váltani, máshonnan, máshogyan nézni, látni, érzékelni ahhoz, hogy az addig megszokott dolgok új oldalukról mutathassák meg magukat. Amikor kiragadják a megszokott összefüggésekből,

56 Deczki Sarolta

FÉLÚTON MINDENHOVA

Antal Balázs: *Le*

premier plánban mutatják az apró részleteket, vagy éppen ellenkezőleg, nagyobb távlatokba, összefüggésekbe helyezik őket, akkor új értelmezési keretek jönnek létre. Minden művészet régi trükkje ez, de működik,

és egészen kiváló alkotások születnek így, mind a mai napig.

Nincs abban a látás- és írásmódban sem túl sok újszerűség, amellyel Antal Balázs dolgozik; a leíró részletességben, pontosságban, atmoszférateremtésben, karakterfestésben. Hacsak nem az, hogy kutya nehéz ez a mesterség, és nagyon könnyű elrontani, szétfecsegni, túlmagyarázni, elérzelegni, patetikussá vagy didaktikussá tenni ezeket a novellákat. A legnehezebb pedig stabilan kitartani a választott irányban, és semerre sem eltérni a szenttelen, hűvös hangnemtől, a minden apró részletet regisztráló látásmódtól, a mármár balladai tömörségtől. És éppen ettől a műgondtól, meg nem alkuvástól válik a techné, a mesterségbeli tudás poiészisszé, költészetté – ahogyan jelen esetben is láthatjuk.

S nem véletlen a költészet műnemének az emlegetése, még akkor sem, ha ezúttal novellákról van szó, hiszen Antal Balázsnak a tavalyi év folyamán verseskötete is jelent meg (*Vad. Miskolc, Műút könyvek, 2017*). A két kötet között pedig észrevehető rokonság, mind hangnemében, mint tematikájában, mind látásmódjában. A versek talán kevésbé kötődnek konkrétumokhoz, inkább egy általános, mozdulatlan, reménytelen, de néha mégis barátságos világ lenyomatait nyújtják. A verssorok többnyire egyszerűek, és nagyon rafináltan játszanak rá a törzsi népek költészetére, ettől pedig az egész jellegzetesen magyarázó mitikussá, mesebelivé válik.

A prózakötet végén található interjúból kiderül, hogy Antal az észak-magyarországi Csernelyen nőtt fel, és a *Le* novelláinak a fő helyszínét is ez az Őzd környéki, egykori bányavidék nyújtja. A verseskötet kevesebb konkrétummal szolgál a benne megjelenő világgal kapcsolatban, inkább bizonyos jellegzetes tárgyak, élethelyzetek, hangulatok sejtetik, hogy a verseknek is közüik van ehhez a tájhoz. S adódik az interjúban is emlegetett párhuzam a Csernelytől nem is olyan messze fekvő Szajlával, melynek Oravecz Imre teremtette meg a mitológiáját – hasonlóképpen válik mitikussá a mára már lepusztult, elhagyott bányavidék is.

Az események helyszínre legtöbbször „a telep”, már rögtön az első novellában is. Ezzel pedig Antal magasra teszi a léceket saját maga számára, hiszen a „telep” a kortárs magyar irodalom egyik sokat használt toposza. Bodor Ádám és Tar Sándor műveiből meghittten ismerős a mindenkori telep, vagy újabban Kiss Tibor Noé *Aludnod kellene* című kötetéből, Milbacher 57 Róbert *Jézus menyasszonya* című novellafüzéréből, Barnás Ferenc *A kilencedik* című regényéből, és folytathatnánk. A telep nem csupán konkrét helyszín, hanem életmód, a periféria életmódja. Az volt a szocialista korszakban is, s talán még inkább az a posztszocialista korban, melyben a mindenkori telepek szinte teljesen elveszítették a kapcsolatukat azzal a viszonylagos centrummal, melynek a perifériái.

A többihez hasonlóan a *Le* telepe is a világvége, a civilizáció felfüggesztése, a reménytelen szegénység, a zártság, a kitörés lehetlensége. Ahogyan az első novellában olvashatjuk: „A világ mozgott, a telep nem.” A telep továbbá munkanélküliség, elhagyatott gyárak, lerohadt munkásszállók, bezárt kocsmák, eladó házak sora. Ahová naponta csak kétszer jár busz, ahonnan menekülnek a fiatalok, és ahol megállt az idő. A mindenkori telepen nájlontthonkás, keszkenős nénik melegítik a levest a menyecskeszoknyás gázipalackra kapcsolt tűzhelyen, láncra kötött kutyák viczorognak az idegenre, a kocsmában pedig mindenki ismer mindenkit.

Antal novelláinak nagy részében nem is az a fontos, hogy mi történik, hanem az, hogy hol. A helyszín mindent meghatároz, azt is, hogy mi történhet ott, és azt is, hogy mi nem – és a „mi nem” legalább annyira fontos, mint az, ami valóban megtörténik. Két írásnak, *Az ember, a telep, a szomorúságnak* és a *Pusztai vázlatnak* nincs is semmilyen cselekménye. Mindkettő egy elhagyatott, lepusztult vidék leírását nyújtja, az előbbi egy bányavidékét, az utóbbi pedig egy síksági nagyváros (Nyíregyháza?) peremvidékéét. A képek szuggesztívek, víziószerűek, és aki járt már ezeken a helyeken, az előtt érzékileg megelevenedik az egész szerencsétlen, vidéki Magyarország. Mint például ezekben a sorokban: „...a fallal körülvett erődökkel teli gazdag előváros szegélyén öregek laknak csőszkunyhókban vagy annyiban sem, csak szétruhadt mikrobusz kasztniban egy kiegészített szélén pár rossz kutyával meg egy csomó bűdös birkával, hatalmas kecske- meg libatelepek nyúlnak ameddig a szem ellát, örökké mocskos és bűdös és jobbra sohase jutó fiatal nővel meg férfiakkal...”

Vagy egy másik leírásban, a *Bányavidék* című novellából: „A völgy csupa sárga és barna felhő, szikrázva robban a fény a hűvös szurdok feletti vízfogó kőfalon. Most még meleg van, most még napos délután van egy darabig, de hamarosan beborul az ég, és néhány napra úgy is marad a völgy felett, hogy aztán eleredjenek az őszközépi esők, és éjszakánként magukkal

rántják a ragadós ködöt, amely beletapad az erdők közötti üreg reggeleibe és reggeli embereibe, és csak olyankor oszlik el pár órára, amikor esni kezd megint.” A táj ezekben a leírásokban nem csupán helyszín, hanem sors, vagy annak is a hiánya. A táj erő, meghaladhatatlan adottság, legyőzhetetlen mitológiai istenség, mely kívül van a normális téren és időn.

58 Ebben a meghatározottságban vergődnek a novellák szereplői is, kitérésre képtelenül, noha néhány gyenge kísérletet tesznek erre. Mint például az a csibész kisfiú, aki a *Vendéget hívni, esőt várni* című novellában elemel egy pénztárcát a kocsmában, és ebből vesz magának buszjegyet a végállomásig, mely vélhetően a közeli nagyvárosban van. De hogy mi lesz a sorsa a továbbiakban, az a novellából nem derül ki, de könnyen sejtethető. Tar Sándor *A mi utcánk* című kötetének egy-egy darabja juthat az eszünkbe, melyben az utca lakói megpróbálták megszökni nyomorúságos sorsuk elől, de persze maga a terv, a kísérlet is csupán azt teszi hangsúlyossá, hogy ez lehetetlen.

Tart idézi továbbá az első novellában szóba jövő nagy faliposzter, mely a nyolcvanas években volt divatos. Rajta olyan tájak, melyek a kispolgári álmok célpontjaként szolgáltak, legtöbbször tenger pálmákkal. Ez a vizuális toposz mintegy a jó, a vágyott, a gondtalan és boldog élet szimbólumává vált, melynek képi megjelenülése az alsó középosztálybeli lakások falán egyszerre jelenti magát a vágyat és annak beteljesülhetetlenségét Tarnál. Aligha véletlen, hogy *Sóvárgás* a novella címe, melyben ez a motívum felbukkan, és az is végtelenül szomorú és ironikus, hogy milyen kontextusban. A Pista nevű szereplő szeretné ezzel meglepni a feleségét, akire már ezer éve nem költött semmit, igaz, most is sokallja az árát. Valami szépet, valami jót keres a falra – vagyis valami illúziót, ha már az életben mindezt nem is találták meg. Ez jár a feleségnek, és erre is sajnálja kicsit a pénzt.

S Tar sem véletlenül jön szóba, hiszen ha az ember a vidéki Magyarországról olvas olyan szövegeket, melyek többé vagy kevésbé kapcsolódnak a szociográfiai látásmódhoz, akkor automatikusan megcsinálja a Tar-tesztet, melynek tétje, hogy az adott mű mennyire tűnik utánlövésnek, és mennyire közelíti meg azt az esztétikai színvonalat, melyet a debreceni író munkái képviselnek. Megítélésem szerint a *Lenek* jók a teszteredményei. Egyáltalán nem tűnik utánérzésnek, a novellák izgalmasak és eredeti látás- és írásmódot tükröznek. Holott a világa hasonló a Taréhoz, de a nyelve és a történetek struktúrája teljesen más. A nyelve sokkal sűrűbb, költőibb, a világa pedig jóval statikusabb. A kettejük nyelvében egy közös mozzanat van, ez pedig a humor, bár ez Antalnál jóval ritkább, inkább jelzészzerű. A következő mondatot például akár egy Tar-novellában is olvashatnánk: „... megivott minden ihatót, meg némi ihatatlant is”.

Antal jobbára helyszíneket rögzít, de néhány novellában az emberek közötti viszonylatokra kerül át a hangsúly. Az egyik legmegrázóbb novella

ebből a szempontból az *Engedi mindig* című, mely azzal indul, hogy a feleségnek nagy seb van a karján, és nem mehet dolgozni sem, orvost viszont nem hívnak hozzá. Lassan kiderül, hogy az egyik kutyájuk harapta meg, még hozzá erősen, amikor a jegygyűrűje véletlenül beleesett a jóság tálibába. És ekkor indul a játszmány a feleségétől már elhidegült, a kutyáit viszont nagyon szerető férj és az áldozat között, aki azt követeli, hogy altassák el az ebeket, mert bármikor nekimehetnek a gyerekeknek is. Aztán, látva a férj ellenállását, visszavonná már, de késő. A kutyáknak annyi, de alighanem a kapcsolatnak is. Középkorú és középosztálybeli házaspárok tipikus élethelyzete ez, és Antal nagyon plasztikusan írja le a visszafojtott haragot, feszültséget, a megadást, a párbeszédképtelenséget. (Külön érdekes, hogy már az említett verseskötetben is felbukkannak párszor a kutyák, melyek nem mindig barátságosak.)

Ennek a novellának a párdarabja a *Gondoskodás* című, mely azonban kevésbé tűnik sikerültnek. A házaspár konfliktusa kevésbé kidolgozott, és a tétje is kevésbé világos, mint a másik szál, az, amikor a térség országgyűlési képviselője és annak a sleppje meglátogatják a férjet, a cégtulajdonost, aki a készülőben levő projektjéhez szeretne tőlük pénzt szerezni. Persze, okosba', a lapokból ismert metódus szerint zajlik az egész, s csak közben derül ki, hogy a férj, Angeli már válófélben van a feleségétől, aki talán bosszúból egy vörös csipketangát rak két dosszié közé. Az urak persze megtalálták, és pontosan arra gondoltak, amire ilyen esetekben gondolni lehet. A történet végén pedig a feleség hazamegy, gondosan megtisztálkodik, csipkés fehérneműbe bújjik, és várja a férjét. Aki nem jön.

Antal novelláira amúgy is jellemző, hogy balladásan sűrűek, és néha bizony nem könnyű kikövetkeztetni, hogy kivel mi történik vagy történt. A *Jót tenni mindig* címűben is erősen figyelni kell, hogy rájöjjön az olvasó, hogyan kerül az ukrán, Ibolya nevű lány Lekához, mi történt a férfival, hol és hogyan él. Hasonlóképpen a *Bányavidék* sem fejthető fel azonnal, és a narrátor számos olyan információt elhallgat az olvasó elől, melyekre a párbeszédekben utalnak a szereplők. De bele kell nyugodnia, hogy ezeket márpedig nem fogja megtudni, ennyit kap, nem többet és ezek segítségével kell zöld ágra vergődni az értelmezéssel. Melynek során aztán kiderül, hogy nem is kell tudni mindent, éppen elég az, amit a narrátor elmond, még sok is. Hiszen nem is az a fontos, hogy kivel, mikor, mi történt, hanem az, hogy most milyen állapotban van, ő is, és a körülötte levő világ is.

Rémisztő írás *A fal mögött* című novella, melyről a már emlegetett Barnás Ferenc *A kilencedik* című regénye juthat az ember eszébe. Egyrészt azért, mert ennek a narrátora is egy kisfiú, másrészt pedig azért, mert az apa mindkét műben erősen pszichopata, valamint a szereplők is nagyjából hasonló

társadalmi rétegből kerülnek ki. Jelen esetben egy, a világról keveset tudó, az iskolából is kivett gyerek meséli el, mik történnek otthon: az anyja beteg, az apja ápolja őt, furcsa, rossz szag terjeng a házban, hozzá pedig hangok beszélnek. Nem éppen idilli gyerekkor. Nem akarok spoilerezni, de
60 talán már ennyiből is sejthető, hogy nem lesz ennek jó vége.

Hasonlóképpen nincs jó végkifejlete annak a novellának sem, melyben a narrátor egy Csabi nevű pitiáner drogdíler és családjának történetét meséli el. Akár hanyatlástörténetként is értelmezhetnénk, ha lett volna számára honnan hanyatlani, de a börtön, a prostitúció, a nyomor már az induláskor bele voltak kódolva ebbe a történetbe. A narrátor nem is őket hibáztatja elsősorban: „elmondhatnám, hogy egyáltalán nem vagyok én szűk látókörű, és épp ezért elsősorban nem is Csabit hibáztatom ezért az egészért, hanem összefüggésben látom a dolgokat, hogy mi vezetett ehhez a helyzethez, na de nem akarok politizálni. Majd még azt mondanák rám, hogy nekem jobban tetszett a régi rendszer.” Árulkodó, sokatmondó sorok ezek, melyek sok ember szájából elhangzanak, s melyek szerint összefüggésekben szemügyre venni a konkrét nyomorúságot annyit tesz, mint politizálni, az pedig rendszerint valami csúnya dolog, nem az egyszeri ember dolga. Holott a szóban forgó Csabi és a családja korántsem valamilyen egyedi, különleges jelenség a magyar vidéken.

Nem akarok az összes novelláról szót ejteni, maradjon meglepetés az olvasónak is. Bár hiába írnék is én bármennyit ezekről az írásokról, úgysem tudnám még csak megközelítőleg sem visszaadni azt a hangulatot, atmoszférát, tömörséget, költőiséget, mely ennek a kötetnek a sajátja. Igaz, manapság konjunktuurája van azoknak az irodalmi műveknek, melyek a peremvidékek helyzetével, a szegényekkel, az országra szakadt reménytelenséggel foglalkoznak. Vannak, akik szerint ez trendi lett, és ebben van is valami. De véleményem szerint nincs ezzel semmi baj, inkább szóljon a kelleténél háromszor, négyszer annyi irodalmi mű fontos eseményekről, jelenségekről, mint alig valamennyi. Persze, kérdés, mennyi a „kellete” – talán pontosan annyi, ahány igazán jó alkotás születik egy bizonyos zsánerben.

Ezek közé tartozik a szóban forgó kötet is. Antal novelláit nem is annyira a bennük ábrázolt világ, táj és emberek „adják el”, hanem az, ahogyan ezt a szerző csinálja. Írás- és látásmódja akkor is meggyőzne, ha az északkelet-magyarországi peremvidék helyett a Rózsadombon játszódna a novellák, decens budai polgárokkal. De hát neki is – hasonlóképpen, mint Tarnak annak idején – ez a föld az otthona, ezt ismeri, erről tud és akar írni. A Kabai Lóránt által készített interjúból kiderül, hogy Antalnak lapul még vagy két kötetre való írása a merevlemezén. Reméljük, mihamarabb napvilágot látnak azok is. (*FISZ, Bp., 2017*)